

УДК 811.111'373.46

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-33>

Наталія СУХАЧОВА,
orcid.org/0000-0001-5618-4433

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української, іноземних мов та перекладу
Полтавського університету економіки і торгівлі
(Полтава, Україна) sukhachova2014@gmail.com

Володимир СТЕЦЕНКО,
orcid.org/0000-0001-6758-3616

кандидат економічних наук,
доцент кафедри української, іноземних мов та перекладу
Полтавського університету економіки і торгівлі
(Полтава, Україна) vladimirfun@gmail.com

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ-КОМПОЗИТІВ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Статтю присвячено дослідженню лексико-семантичних особливостей термінів-комполітів англійської терміносистеми менеджменту. Аналіз відібраних із сучасних друкованих та електронних лексикографічних джерел і наукової літератури англійських термінів-комполітів свідчить про те, що терміносистема менеджменту поняттєво перетинається з багатьма спеціальними сферами людської діяльності і тому, крім термінів власних підсистем, широко використовує терміни інших терміносистем, що формують її суміжні підсистеми, тобто такі лексико-семантичні угруповання, які є одночасно підсистемами декількох термінологій.

Виявлено, що в англійській терміносистемі менеджменту функціонують однозначні складні іменники, прикметники та дієслова, які чітко співвідносяться з окремою власною чи суміжною підсистемою менеджменту. Композити, що мають полісемантичну структуру – це терміни, які належать одночасно до двох чи більше підсистем менеджменту. Розглянуто лексико-семантичні групи складних термінів іменників, прикметників та дієслів англійської терміносистеми менеджменту.

Семантика комполітів у функції термінів менеджменту досить різноманітна. Виявлено, що назви професій, посад, процесів, пов'язаних з управлінською діяльністю, назви результату діяльності, назви схем, систем, методів пов'язаних з управлінською діяльністю та збірні посадові та суспільні назви виявилися найбільш численними серед лексико-семантичних груп складних іменників. Серед лексико-семантичних груп складних прикметників найчисельнішими є такі групи, як: якість, характеристики особи, характеристики форм та видів контролю, характеристики виду чи способу праці. Переважну більшість складних термінів сфери менеджменту становлять лексичні одиниці підсистем управління людськими ресурсами та економіки праці.

Доведено, що більшість термінів-комполітів менеджменту, на відміну від афіксальних, є однозначними, що пояснюється прагненням уникати повторення багатослівних синтагм, шукають економічні засоби вираження специфічних понять певної сфери діяльності.

Ключові слова: англійська терміносистема менеджменту, термін-комполіт, лексико-семантична група, однозначний термін, полісемантичний термін.

Nataliia SUKHACHOVA,
orcid.org/0000-0001-5618-4433

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian, Foreign Languages and Translation
Poltava University of Economics and Trade
(Poltava, Ukraine) sukhachova2014@gmail.com

Volodymyr STETSENKO,
orcid.org/0000-0001-6758-3616

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian, Foreign Languages and Translation
Poltava University of Economics and Trade
(Poltava, Ukraine) vladimirfun@gmail.com

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF COMPOUND TERMS OF THE ENGLISH TERMINOLOGICAL SYSTEM OF MANAGEMENT

The article is devoted to the study of the lexical-semantic features of the compound terms of the English terminological system of management. The analysis of English-language compound terms selected from modern printed and electronic lexicographic sources and scientific literature indicates that the English terminological system of management conceptually

overlaps with many special spheres of human activity and therefore, in addition to the terms of its own sub-systems, widely uses the terms of other terminological systems that form its adjacent sub-systems, i.e., such lexical-semantic groups that are simultaneously sub-systems of several terminologies.

It was found that in the English terminological system of management monosemantic compound nouns, adjectives and verbs, which are correlated with their own or adjacent sub-systems of management. Compound terms with a polysemantic structure are terms that belong to two or more sub-systems of management at the same time. The lexical-semantic groups of compound terms of nouns, adjectives and verbs of the English terminological system of management are considered.

The semantics of compound terms is quite diverse. The names of professions, positions, processes related to managerial activity, the names of activity results, schemes, systems, methods related to managerial activity, and collective job and social names are the most numerous among the lexical-semantic groups of compound nouns. Among the lexical-semantic groups of compound adjectives, the most numerous are such groups as: quality, characteristics of a person, characteristics of forms and types of control, characteristics of a type or method of work. The majority of the compound terms are lexical units of sub-systems of human resource management and labor economics.

It has been proven that most compound terms in the English terminological system of management, unlike affixal terms, are monosemantic, which is explained by the tendency to the economic use of language means for expressing specific concepts of a certain field of activity.

Key words: *English terminological system of management, compound term, lexical-semantic group, monosemantic term, polysemantic term.*

Постановка проблеми. Сучасні термінологічні системи є складними: вони охоплюють підсистеми різних рівнів ієрархії, між якими існує тісна взаємодія. Не виключенням є й англословна терміносистема менеджменту, яка розглядається нами як упорядкована система однослівних і багатослівних термінів, функціонально спрямованих на номінацію та тлумачення спеціальних термінологічних понять, які формують логіко-понятійний простір сфери менеджменту (Сухачова, 2014: 22). Вона має складну галузеву та стратифікаційну структуру (Грицьків, 2001: 44). Галузева структура англословної терміносистеми менеджменту характеризується наявністю у її складі тематичних груп термінів. Стратифікаційна структура репрезентує поділ тематичних груп за рівнями ієрархії (ядро та периферія): власні підсистеми (терміни ядра) та суміжні підсистеми (терміни периферії). Тематична спеціалізація термінів менеджменту є основним критерієм їхньої галузевої приналежності. З огляду на цей факт, актуальним є дослідження лексико-семантичних груп термінів англословної терміносистеми менеджменту.

Аналіз досліджень. Науковці досліджували різні аспекти англословної терміносистеми менеджменту, а саме: словотвірні особливості термінів (К. В. Житнікова, Н. С. Сухачова), у тому числі інновації (М. В. Белозьоров, Ю. А. Зацний), прагматико-дискурсивні (К. В. Житнікова, Л. П. Науменко), лінгвокогнітивні (Н. С. Сухачова) та типологічні аспекти (Н. Л. Краснопольська). Однак, динамічність цієї терміносистеми вимагає її системних досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні лексико-семантичних особливостей термінів-комполітів англословної терміносистеми менеджменту. Поставлена мета зумовлює необхідність

розв'язання таких завдань: 1) дослідження семантики складних іменників, прикметників та дієслів у функції термінів менеджменту; 2) виявлення лексико-семантичних груп термінів-комполітів англословної терміносистеми менеджменту з огляду на їх функціональні особливості.

Виклад основного матеріалу. Терміносистема менеджменту включає, перш за все, власні підсистеми – системи лексичних одиниць, які безпосередньо відносяться до управління, а саме: управління організацією, управління людськими ресурсами та економіка праці (*probationer – ек.пр., упр.л.р. робітник на випробувальному терміні; participation – упр. орг., ек. пр. участь робітників в управлінні (участь персоналу у прийнятті рішень стосовно управління шляхом переговорів; teamwork – ек.пр. колективний (бригадний) метод роботи, упр.л.р. – взаємодія (дії членів колективу, які направлені на спілкування та координацію з іншими членами колективу, на протидію діям, направленим на безпосереднє виконання роботи)*). Однак аналіз англійських термінів менеджменту свідчить про те, що англословна терміносистема менеджменту поняттєво перетинається з багатьма спеціальними сферами людської діяльності і тому, крім термінів власних підсистем, широко використовує терміни інших терміносистем, що формують її суміжні підсистеми (економіка, юриспруденція, військова справа, політика, фінанси, торгівля, психологія, соціологія, техніка, страхування, маркетинг, освіта, біржова діяльність, комп'ютерні технології, засоби масової інформації, сільське господарство, медицина, демографія та спорт), тобто такі лексико-семантичні угруповання, які є одночасно підсистемами декількох термінологій. Це пояснюється специфікою розвитку самої науки менеджменту, яка викликає необхідність семан-

тичних змін у загальнонаукових термінах, зміни первинних значень термінів, потребу термінологізації загальнонавжаних слів (використання загальнонавжаної лексики в окремих галузях науки та техніки), їх детермінологізації (перехід термінів у загальнонавжану мову) та транстермінологізації (зміна значення термінів внаслідок запозичення термінів однією терміносистемою з іншої).

Під час дослідження англійської термінології менеджменту виявлено терміни-композиції, використання яких дозволяє передавати відносини між предметами, поняттями, процесами та ознаками, економлячи час фахівців. У ході формування композитних одиниць їх компоненти можуть зберігати свою семантику, проте в більшості випадків семантика похідної лексеми не є сумою значень її компонентів: у результаті процесу семантичної модифікації утворюється нова за формою і значенням лексема. Складний термін визначається як слово, що складається з більше, ніж двох вільних морфем, яке характеризується цілісністю й розкриває спеціальне поняття певної терміносистеми. Словоскладання є одним із найбільш продуктивних способів творення термінів англійської терміносистеми менеджменту (Сухачова, 2014: 169). Це можна пояснити загальною тенденцією до зростання кількості афіксальних і складних слів у сучасній англійській мові (Зацний, 2007: 165).

Використання методу моделювання та компонентного аналізу сприяло виявленню словотвірних компонентів складних слів та їх впливу на лексичне значення композиту. Так, наприклад, складні іменники розподіляються в залежності від типу взаємозв'язку між їх компонентами, які визначаються порядком модифікації складових частин. Перший компонент складного слова може модифікувати другий і навпаки. Найбільш поширеною словотвірною моделлю складних іменників в англійській терміносистемі менеджменту є поєднання двох іменників, у якій одна іменникова основа модифікується іншою (*taskforce* – оперативна група; *проектна група*; *цільова група*, *workforce* – робітники підприємства чи організації). Такі складні іменники можуть виражати одне поняття, наприклад: *workshop* – майстерня, цех; *службове (робоче) місце*; *майстерня, студія (приміщення для роботи вдома)*, *card-index* – картотека; в інших складних термінах перший компонент зазнає процесу ад'єктивації, наприклад: *business-manager* – комерційний директор.

Метод словотвірного аналізу сприяв установленню ролі словотворення за аналогією у процесі утворення нових лексичних одиниць. «Нова лек-

сична одиниця створюється не стільки за абстрактною моделлю, скільки за зразком конкретної мовної одиниці (саме ця одиниця і є своєрідною моделлю) шляхом заміни в цій одиниці одних структурно-семантичних елементів іншими» (Зацний, 2007: 181). Так, для позначення різних категорій працівників за аналогією до словосполучень *blue-collar worker*, *white-collar worker* виникло чимало інновацій, наприклад: *pink-collar worker* – секретар чи інший канцелярський працівник, *frayed-collar worker* – робітники, що мають низьку заробітну плату, *green-collar worker* – працівник сфери охорони навколишнього середовища, *open-collar worker* – людина, що працює вдома, а не в установі (Зацний, 2007: 41).

Слід зазначити, що в залежності від типу основи складні слова поділяються на власне складні і складнопохідні. В англійській терміносистемі менеджменту поряд зі складними дериватами функціонують складнопохідні лексичні одиниці, утворені за допомогою високопродуктивного ад'єктивного суфікса *-ed*, який додається до основи, утвореної від атрибутивних словосполучень, наприклад: *state-controlled* – контрольований державою, *goal-directed* – цілеспрямований, *state-owned* – той, що належить державі. Такі лексичні одиниці, утворені за допомогою суфікса *-ed*, тобто шляхом деривації, можуть розглядатися як суфіксальні похідні лексичні одиниці.

Словоскладання є продуктивним способом творення складних термінів-іменників, термінів-прикметників і термінів-дієслів в англійській терміносистемі менеджменту. Складні терміни менеджменту утворюються за словотвірними моделями, найбільш продуктивними з яких є моделі $n_1 + n_2 = N$, $[n + (v + -ing)] = N$, $[n + (v + -er)] = N$, $adj + n = N$, $v + adv = N$, $[n + (v + ed)] = Adj$, $adj + n = Adj$, $n + v = V$. Словоскладання є джерелом неологізмів менеджменту, де найбільш продуктивно залишається модель $n_1 + n_2$. Переважну більшість складних термінів менеджменту становлять лексичні одиниці підсистем управління людськими ресурсами та економіки праці (Сухачова, 2014: 172).

У ході аналізу структурно-семантичних особливостей англійських термінів-композицій сфери менеджменту постало питання дослідження критеріїв, за якими розрізняють складні терміни та терміни-словосполучення терміносистеми менеджменту. Структурне співвідношення в термінах-словосполученнях і складних термінах виявляється в морфологічних характеристиках компонентів, порядку розташування основ. Типові структурні відносини, що виражаються в

термінах-словосполученнях синтаксично, передаються в складних термінах лише через приросту та порядок розташування основ. Компонентами складного терміна виступають морфеми, а компонентами термінів-словосполучень – члени речення, які виконують синтаксичні функції. За ознаками комунікативного спрямування значення словосполучення передає значення його компонентів, а у складних термінах значення одного з компонентів може випускатися зі значення цілого, наприклад: *fieldwork* – *упр. вир. робота на місцях (поза офісом, приміщеннях)*, *entry-level* – *ек.пр. початковий (що відноситься до першої роботи чи до першого досвіду роботи в певній сфері)*. З граматичної точки зору, на відміну від словосполучення компоненти складних термінів не можуть змінювати свою форму, приймати закінчення, утворювати ступені порівняння, змінювати одні частини мови на інші, між ними не можна вставити іншу морфему. Компоненти складного терміна поєднуються в одне ціле, тобто мають значення цілого, а не значення окремих його компонентів. До структури термінів-словосполучень можна вносити зміни. Ідеоматичність складних дієслівних термінів визначається невідповідністю між значенням та граматичною категорією твірних основ та загальним значенням і граматичною категорією складного терміна.

На основі семантичного аналізу виділяємо композитні деривати, які мають або тільки прямі, або прямі та переносні значення, і композитні деривати, які мають лише переносне значення. В англословній терміносистемі менеджменту прикладами першої групи є такі складні терміни: *workforce* – *ек.пр. робоча сила (робітники)*, *backtracking* – *сусп. повернення; комп., т. граф. бектрекінг, перегляд з поверненням; ек.пр., упр.л.рес. звільнення в залежності від стажу*, *caretaker* – *сусп. (особа, що доглядає за престарілими чи хворими; людина, що доглядає за тваринами; ек.пр. відповідальний за підтримання порядку (на підприємстві, в офісі, в організації); упр.л.рес. особа, яка тимчасово здійснює керівництво*. До другої групи відносяться складні терміни типу: *ball-breaker* – *ек.пр. завдання, яке важко виконати; особа, яка контролює виконання завдання, яке важко виконати*, *black-coated (worker)* – *ек.пр., упр.л.рес. «білі комірці» (робітники, не зайняті фізичною працею)*.

Результати дослідження демонструють, що значення складного терміна менеджменту може: 1) співпадати зі значенням його компонентів, наприклад: *business-manager* – *управляючий директор, комерційний директор, consultative-*

democratic – *консультативно-демократична система (управління)*; 2) значення одного з компонентів (або двох) може бути змінено, але загальне значення терміна зрозуміле, наприклад: *entry-level* – *початковий (що відноситься до першої роботи чи до першого досвіду роботи в певній сфері)*, *taskmaster* – *майстер, бригадир*; 3) значення складного терміна неможливо зрозуміти зі значення його компонентів, наприклад: *moonlighting* – *нідробіток на стороні, робота на стороні (за сумісництвом)*, *chargehand* – *старший робітник*.

Аналіз досліджуваного матеріалу показав широке використання в англословній терміносистемі менеджменту складних термінів-фразеологізмів. Невідповідність між значеннями компонентів та загальним значенням композиту свідчить про певну ідеоматичність, притаманну деяким складним термінам, наприклад: *paper-pusher* – *конторський службовець (виконуючий рутинну роботу)*, *rainmaker* – *цінний співробітник*, *white-collar* – *той, хто відноситься до «білих комірців» – службовець*.

В англословній терміносистемі менеджменту функціонують однозначні складні іменники, прикметники та дієслова, які чітко співвідносяться з окремою власною чи суміжною підсистемою менеджменту, наприклад: *card-indexing* – *упр.л.р. занесення інформації в картотеку*, *job-centred* – *упр.л.р. сконцентрований на роботі (характеристика керівника, який велику увагу приділяє роботі, що виконують його підлегли, тобто слідкує за дотриманням та покращенням технологій, умов праці та якості товарів)*, *clock-watch* – *ек.пр. «поглядати на годинник», небажання працювати понаднормово*.

Складні іменники, прикметники та дієслова, що мають полісемантичну структуру – це терміни, які належать одночасно до двох чи більше підсистем менеджменту, наприклад: *part-time* – 1) *ек.пр. неповністю зайнятий, частково безробітний (про особу, яка працює менше нормальної – традиційно встановленої та офіційно зафіксованої – тривалості робочого дня)*; 2) *осв. що навчається в режимі неповного дня (неповного тижня) (напр., про студента, який поєднує роботу та навчання)*, *entry-level* – 1) *ек.пр. початковий (що відноситься до першої роботи чи до першого досвіду діяльності в певній галузі)*; 2) *ек. (доступний за ціною для перших покупців); спрощений (легкі та зручні у використанні, дешеві моделі техніки)*; 3) *комп. початкового рівня, для початківців*, *backdate* – 1) *ек.пр. домовлятися про те, що збільшення суми заробітної плати, особливо за рахунок преміальних виплат, буде перенесене на певну дату в минулому*; 2) *ек. вказувати у звіті, документі, чеку минулу дату*.

Виявлені складні іменники-терміни англомовної терміносистеми менеджменту належать до таких лексико-семантичних груп:

1) назви професії, посади: *business-manager* – управляючий директор, комерційний директор, *director-general* – генеральний директор;

2) збірні назви посад: *workforce* – робітники підприємства чи організації, *blackcoat* – «білі комірці» (працівники, які не зайняті фізичною працею, напр., клерки та секретарі, інженерно-технічний персонал, керівники);

3) назви процесів, пов'язаних з управлінською діяльністю: *wage-cutting* – зменшення заробітної плати, *job-sharing* – розподіл роботи;

4) назви виду роботи: *homeworking* – робота, яка виконується вдома (форма організації праці), *busuwork* – непотрібна (малопродуктивна) робота;

5) назви результату діяльності: *break-up* – припинення, перерва (якої-небудь діяльності), *burnout* – перевтомлення;

6) назви схем, систем, методів, пов'язаних з управлінською діяльністю: *flowchart* – схема процесу, *діаграма послідовності діяльності*, *goalsharing* – розподіл перемог (цілей, результатів) (система оплати праці, при якій робітникам виплачуються премії, що залежать від фактичних результатів діяльності компанії; в цьому випадку робітники отримують право на частину додаткового прибутку, який було отримано завдяки виконанню поставлених цілей).

Розглянемо семантичні особливості складних прикметників сучасної англомовної терміносистеми менеджменту.

Виявлені складні прикметники англомовної терміносистеми менеджменту належать до таких лексико-семантичних груп:

1) якість, характеристика особи: *goal-directed* – цілеспрямований, *employee-centred* – сконцентрований на робітниках (характеристика керівника, який велику увагу приділяє взаємовідносинам між співробітниками та їх задоволенню умовами праці);

2) характеристика форм та видів контролю: *farmer-controlled* – що контролюється чи управляється фермерами, *control-oriented* – орієнтований на контроль;

3) характеристика виду чи способу праці: *deskbound* – канцелярська, сидяча (про роботу з паперами), *piece-rate* – зроблений (про спосіб роботи та оплати праці, при якій заробітна плата нараховується відповідно до об'єму виконаної роботи, а не за відпрацьований час);

4) характеристика систем чи типів управління: *exploitive-authoritative* – диктаторсько-авторитарний (експлуатаційно-авторитарний), *consultative-democratic* – консультативно-демократичний;

5) рівень якості професійної діяльності: *low-skill* – некваліфікований, що має низьку кваліфікацію (про робітника); що не потребує високої кваліфікації (про роботу).

Виявлені складні дієслова-терміни менеджменту належать до таких лексико-семантичних груп:

1) діяльність, пов'язана із зайнятістю: *job-hop* – часто змінювати місце роботи, *job-share* – розділяти роботу (займати одне робоче місце спільно з іншою особою, працюючи на умовах неповної зайнятості), *clock-watch* – «поглядати на годинник», намагатися не перепрацювати;

2) діяльність, пов'язана з управлінням: *headhunt* – «полювати за головами» (займатися пошуком управлінського персоналу неформальними методами, переманюючи співробітників інших фірм пропонуючи їм більш вигідні умови), *headquarter* – розташовувати головне управління.

Висновки. Отже, семантика складних іменників, прикметників та дієслів у функції термінів менеджменту досить різноманітна. Назви професій, посад, процесів, пов'язаних з управлінською діяльністю, назви результату діяльності, назви схем, систем, методів пов'язаних з управлінською діяльністю та збірні посадові та суспільні назви виявилися найбільш численними серед лексико-семантичних груп складних іменників. Серед лексико-семантичних груп складних прикметників найчисельнішими є такі групи, як: якість, характеристика особи, характеристика форм та видів контролю, характеристика виду чи способу праці. Переважну більшість складних термінів сфери менеджменту становлять лексичні одиниці підсистем управління людськими ресурсами та економіки праці.

Більшість складних термінів англомовної сфери менеджменту, на відміну від афіксальних, є однозначними. Це пояснюється тим, що носії мови, прагнучи уникати повторення багатослівних синтагм, шукають економніші засоби вираження специфічних понять певної сфери діяльності. Складний термін завжди сильніший, чіткіший, ніж корелятивне синтаксичне утворення.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні функціонування лексико-семантичних груп непохідних, афіксальних та конверсивних термінів англомовної терміносистеми менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грицьків А. В. Стратифікаційна та галузева структура терміносистеми (на прикладі англломовної фінансової термінології). *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія : Мовознавство, 2001. Вип. 1. С. 44–48.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англломовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 226 с.
3. Суначова Н. С. Структурно-семантичні й лінгвокогнітивні параметри англломовної терміносистеми менеджменту : дис... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2014. 172 с.
4. Oxford Dictionary of Business and Management. Oxford : Oxford University Press, 2006. 4-th ed. 565 p.
5. The New International Webster's Dictionary & Thesaurus of the English Language. Trident Reference Pub, 2023. 1200 p.

REFERENCES

1. Hrytskiv A. V. (2001) Stratyfikatsiina ta haluzeva struktura terminosystemy (na prykladi anhlomovnoi finansovoi terminolohii). [Stratification and sectoral structure of the terminological system (on the example of the English-language financial terminology)] *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka*. Seriiia : Movoznavstvo. - Scientific notes of Ternopil State Pedagogical University named after V. Hnatyuk. Series: Linguistics, 1. 44–48. [in Ukrainian].
2. Zatsnyi Yu. A. (2007) Suchasnyi anhlomovnyi svit i zbahachennia slovnykovoho skladu [The modern English-speaking world and vocabulary enrichment] PAIS. 226. [in Ukrainian].
3. Sukhachova N. S. (2014) Strukturno-semantychni y linhvokohnityvni parametry anhlomovnoi terminosystemy menedzhmentu : dys... kand. filol. nauk : 10.02.04. [Structural, Semantic, and Cognitive Linguistic Parameters of the English Terminological System of Management] Kharkiv. 172. [in Ukrainian].
4. Oxford Dictionary of Business and Management. Oxford : Oxford University Press, 2006. 4-th ed. 565 p.
5. The New International Webster's Dictionary & Thesaurus of the English Language. Trident Reference Pub, 2023. 1200 p.